

XVIII. L E V É L.

Költ Komáromban, Karátson Havának
2. Napján.

Ezen most folyó 1789-dik Ész. az ele-
jén, jött *Frankofurtumban* és *Lipfiában*
195. Levélen, nyóltzad formában, világ
elébe, eggy szépen mulattató 's gyönyörű-
séges halzonnal oktató könyv, il-
lyen Tzím alatt: *Wie können Frauenzim-
mer frohe Mütter gesunder Kinder wer-
den, und dabei gesund und schön bleiben?*
*Dokt. Hofmann György Friderik, Moe-
nusi Frankofurtum' Orvosa által. Az az*
— Miképp' lehetnek az Afzszonyok egézfé-
ges gyermekeknek jó kedvű édes Anyjaik,
faját egézfégek' és szépfégek' meg-
sértése nél-
kül? — A' tudós író először is elő-
számlálván az Afzszonyoknak, 's kivált a'
terheseknek fok-féle ártalmas szokásaikat,
úgy mint keményen bé-füzött vállaknak
viselését, a' hevítő italokkal való
élést, gyermekeiknek más, néha tsapodár
dajkák által való szoptatásokat,
és más ilyeneket, világosan és
szép renddel meg mutatja ezeknek
ártalmas és veszedelmes vóltokat. Hellyel köz-
szel,

S

né

némelly orvofságokat is ajánl; de leg-inkább, okos orvosokhoz útasítja őket, akármelly lehető változáfaikban, arra emlékeztetvén mindeneket, hogy holmi nehezebb nyavalyáknak eleinten, tsak kevés, de okos segítség által elejket lehet venni, mellyet eleinten meg nem gondolván, fok-féle szomorú következesek érik a' terheseket. — Az egész munka hasznosan gyönyörködtető írás-fal van készítetve, úgy hogy minden Németes Afzfony' 's kis Afzfonyok, kik *Sziwardt* vagy *Werther* történeteit olvasfák, szinte annyi gyönyörűféggel és fokkal több haszonnal olvashatják ezen munkát, melly őket jó édes Anyákká, 's jó és egészséges gyermekeknek fel-nevelőikké teheti. Leg-inkább pedig az szép és dítséretes e' munkában, hogy a' mire maga a' bölts Teremtő 's a' természet alkotta az Afzfonyokat, azt téfzi fel az egészség' és a' szépség', mellyről a' Fejér nép úgy is olly igen fokot tart, meg tartásának egyik hathatós eszközeül, hogy t. i. az édes Anya maga szoptassa gyermekét. (a) E' mellett világosan meg-

mu-

J e g y z é s.

(a) A' mi Magyar Hazánk' Orvosainak egyik ékes-fége Doktor Veszprémi István Úr, azt írja ez eránt, ama szép könyvetskéjében, melly még 1760-dik esz-

ten-

mutatja, hogy fok tsapodár szoptatós dajkáknak szoptatófok és magok rendetlen alkalmaztatások által, el-rontatnak fok ép és egészséges gyermekek tsetsemő korokban.

S 2

Meg-

tendőben Kolosvárott ilyen cím alatt jött-ki: A' kiseded gyermekeknek nevelésekről való rövid oktatás; melly meg-érdemli, hogy bár ha minden édes atya 's anya olvasgatná azt, a' 18-dik Lévélén. Hogy a' kisededek a' magok tulajdon anyjokat szopták, 's ne másokat; a' természet rendelte azt aképen, midőn azoknak emlőjökben jó egészséges és tápláló nedveséget készített. Ezen kötelessége alól senki az Anyák között magát ki nem vonhatja mind addig, míg annyi ereje vagyon, hogy Tagjainak mozdítására magától alkalmas; de fel-tévén azt mindenkor; hogy tiszta személy az Afzfzony, különben lévén pedig a' dolog rá vigyázzon, hogy meg-síráthatatlan hóltig való nyavalyát ne okozzon az ő ártatlan maradékanak. Ha maga szoptatja az édes anya gyermekét, mind arra, mind magára nézve fokkal egészségesebb az, bátor annak előtte az Afzfzony a' maga nemének tulajdon nyavalyájával, mellyet *Hysterica Affectiō*nak hívnak, vagy más e' félével küzködött legyen is, de a' szoptatás által feltetebb fokot segítenek magokon, gyakorra ki is épülnek abból egészen; semmit azzal gondolni nem kell, hogy ők gyenge természetűek, és beregefek legyenek, mert az által épüléseket bizonytal várhatják. Ez okokra nézve azt javallom, hogy minden *betsületes Anyák személyly választás nélkül*; a' kik csak a' szoptatásra alkalmasfok, emlőjököt ne vonják-meg

szé-

Meg érdemlené e' szép munka, hogy Hazánk' tudós Orvosi között találkozna valaki, a' ki ezt anyai nyelvünkre fordítaná.

Ta-

fzerelmes édes magzatjoktól. Sok példáink vagynak, kivált az ifjú Afzfzonyok között, hogy mejeiket szántsándékkal el-szárasztják, a' tejet azokba viszszaverik; de azt nyerik véle, a' mit szomorúan kelle-tik említeni, hogy életekkel jádzatják magokat, gyakorta meg-gyógyíthatatlan nyavalyákra magok-nak kész útát nyitnak. Haszontalanul mentegetik azzal némellyek magokat, hogy ők erőtelenek és betegesek, azért tartnak tőle, ne talán a' szopatás által nedveséjéről meg-fosztatván, el-száradnak; az olyanok egy általjában nem helyesen okoskod-nak, mert többnyire az emberek' nyavalyájiknak közelebb való oka, nem abban áll, hogy kevés ő be-nnek a' nedveség, sőt ellenben az, hogy bővebben is vagyon, mint kellene: jóllehet az először friss és egészséges légyen, de annak bővsége a' Természe-tet úgy meg-fojtja, hogy az szokott rendes munká-ját a' testben illendöképpen nem követheti, a' hon-nét az emberben lévő minden vér meg-veztegette-tik, és így következésképpen fok nyavalyák szár-maznak. 's a' t.

Tsak magokra hagyom az Afzfzony népekre, magok tégyenek ítéletet, vallyon az az elfő tejek nem a' nedveségeknek benne lévő bővségér és terhét je-lentié? Azt kelle ő nékiek viszszaverni, a' mit a' természet ő benne meg nem szenvedhet, és ki akar-ja hajtani? Az ő reájok nézve a' természetnek fe-predékje. Vallyon az által meg-orvosolhatják é ma-gokat, avagy inkább nem ejtik é meg-orvosol-hatatlan nyavalyákba?

Talán használatos lenne, azon ártalmas szokásnak, melly már Magyar Afzszonyaink közzé is bé-tsúfz, ki-írtáfara, hogy t. i. máfokkal ne fzoptatnák Magyar Afzszonyaink tsetsemőjiket!

Még eddig meg vólt Magyar Afzszonyink' és kis-Afzszonyainknak az a' szép dítséreték, más Nemzetek előtt is, hogy Ortzájok minden mázolása nélkül, különös és egészféges szép színék vólt; de már most némelleyek mázolni is fzeretik képeket, 's nem is fzoptatnak, még fe — —

Midön 1774-dik esztendőben Szuleimán Effendi Török követ Bétsben múlatott, eggy Magyar Afzszonyfágnak annyira tsudálta egészféges szép színét, hogy elébe menvén, minekutánna meg-hajtotta magát előtte, ortzájára lehellett, így akarván megpróbálni, ha annak szép színe természet szerint való légyen é? — Pedig éppen akkor is fzoptatós vólt ez a' Magyar Afzszonyfág. — Úgy látszik, hogy maga a' Bölts Teremtő úgy alkotta a' Fejér nép' természetét, hogy az édes Anyáknak éppen ne légyen káros se egészfégekben se széplégekben faját gyermekjeik' fzoptatáfok. (b) 'S Vajha szép ne-

S 3

münk

F e g y z é s.

(b) Igaz, felette nehéz ez eránt annyira meg-gyözni az Afzszony népet, hogy kivált a' föbb rendűeket ar-

münk ez által, még fzebbé tégye magát a' természet' Alkotója és a' bölts Világ' itélő ízéke előtt!!!

F. T. Tót Jó'sef Úrnak, a' Pesti Mindenességben az Anya Sz. Eggyház' Története' érdemes Tanítójának tiszteletére, midőn az Anya Sz. Eggyház' Történeteinek Magyar nyelven lejendő kiadásához kezdene: éneklé eggy 3-dik esztendőbeli Kis Pap, a' Pesti Szemináriumból.

Bánatos ortzával mit nézsz? m'ért innepi színbe
Már eggyfzer nem kelsz végtire kedves
Hazám!

Magzatid im' vagynak, kik szél' terjesztik határid',

Ellenségidtől félni nem hagynak ezek:
Vagynak böltsfijaid, kik ha mit Bellóna terajtat
Ront is, bölts kézzel bé-kötözik febedet,
'S Néped' fel-vihetik majd olly szép fényre,
minőn van

Más

ra bírhaszuk, hogy magok szoptassák magzatjaikat. Maga ama' híres Tsászári's Királyi nagy Orvos, Bárá Swieten ezt írja Doktor *Weszprémi Úr* elébb dítsért könyvéhez: „ Verum est, quod Herculi clamam facilius extorqueas. quam mulierculis suis præjudicia. Interim tamen magna spes est, ut prudentiores saltem resipiscant, & Patres Familias sua auctoritate tueri discant illud, quod utile est. „

Más,jót nem termöbbs,bár há szerentse biróbb
Mint te Hazám! fok kül-föld népe. Miképpen
hatalmas

A'Magyar a'karddal,lesz'tudománnyal is olly.
Ah! de mit únszollak? szíved'fájdalmait érzem!

Tudjuk, hogy anyja sebét, érzeni szokta fija,
És mikoron nyavalyánk testünk' beteg ágyba
le-nyomja,

Kis tagok is szoktak gyáfzba borúlni velünk.
Szíved azért (látom!)nem kelhet örömsre,hogy
a' te

Magzatid , a' kiket olly fok tudományra
hozál,

Nyelvedet el-hagyván, olly nyelveken írnak,
hogy értsék

Ők tsak, 's a' nép nem. Búdnak elég
oka vólt —

Mert ki ne bánkódnék, könyvet ki ne ejt'-
ne ha látná,

Magzata hogy közelít mostoha forsa felé?
A' tudománnal jár a' bóldogság; soha nem
vólt

E' nélkül bóldog, 's nem lehet eggy Ha-
za is.

Ezt pedig hogy várhat'd? Ha nem értheti
Mesterit a' nép?

Ostoba a' mint vólt lészzen örökre. Demár
E' vólt, 's múlt. Igazán fel-fogták ügye-
det immár

Bólts fjjaid; nyújtják kéz segedelmek'ezek.

Néz'd Bétset, Kálsát bár, 's Vízi-Komáromot ottan,

Néz'd az egész népet, nézz ide kedves Hazám!

Nézzed ama' munkás fiadat Tót Jó'fefet itten,
És ha mi bánat még szívedet érdekeli,
Tedd-le. Ez a' mi időt hagynak maga,
tisztei, azt is

Néked szenteli-fel, 's festi-le nyelveden a-
Szent Hitnek Történt 's vólt minden dolga
it eddig,

Édesen indítván a' te szerelmed' Hazám;
Tudja miért, és kik festettek Színai földtől
Nap-nyugtig vérrel Várasokat, 's falukat;
Tudja miért, és kik Pannonban annyi tsu-
dákat *

Tettenek, hogy most is félje, tsudálja
Világ,

Tudja miért kelljen jól tudni, tanulni Deákúl,
'S hogy külfő nyelv tsak több tudomány-
ra segít.

Óh! egek adjatok ilyeneket, 's tartsátok
Hazánknak.

Tí pedig óh Múzsák! köfsetek olly ko-
fzorút

Nékik, melly nem vész; 's melly meg-mu-
tathassa jövendő

Mag-

* Itten értetődnek a' Magyaroknak halhatatlan győ-
zödelmeik.

Magzatnak, 's példát adjon örökre neki,
 Hogy mi időnkben is vóltak, kik igaz sze-
 retettel
 Vóltak Hazájokhoz, 's vólt betse nála-
 tok is. —

A' Találós Mese vólt *Koporsó*; a' Rej-
 tett Szó *Laudon*, mellyből ki-telik *Donau*,
Duna.

Találós Mese.

Fakadt a' Hazánknak három kút-forrása,
 (Az Istennek ez sem utólsó áldása)
 Egynek köztök tsipös 's savanyú a' vize,
 Másnak édeséggel tetszetős az íze,
 Harmadik minden-nap bé-vevő italra
 Való, de rá illik akármally asztalra.
 Ezek közzül félre már mellyiket tegyem?
 Mind három egy-formán ketsegteti ínyem,
 Még sem elég — számat annál inkább tátom,
 Égvén szomjúágom, mennél többet látom.
 Olly tulajdonfágúk, hogy, ha tsak láthatom,
 Noha számat velek meg sem is áztatom,
 Úgy el-tartnak, hogy tsak nem meg-rézfegítik
 Elmém', ámbár soha meg nem szégyenítik,
 Nem hogy (mint kik élnek a' posvány Let-
 hével)

Vesztegetődnének feledék' elmével,
 Hanem inkább mindég, kik belőle isznak

Szép tudományokban annál jobban híznak.
 Magyarok feddjétek bé e' forrásokat,
 Terjesztvén reájok Tziprus lugafokat.
 Úgy vegyétek szemre, 's nézzétek ezeket,
 Mint boldogságtokkal viselős ereket.
 Ah! soha felálsa azt a' bút Hazátok,
 Hogy még ki-apaszíza egygy rettentő átok!
 B. F. P. M. P.

Rejtett Szó.

Nints falu öt nélkül, nints Város, nints so-
 hol Ország.

Ketteje bár akadály; tartani hármá szeret,
 Olaszad más-képpen, három tész' szinte
 meg-annyit.

Árt is használ is ketteje hogy ha hegyes.
 Szathmárról.

*A' himlőző gyermekekkel való bánásnak
 módja.*

Alíg lehet egygy olyan nyavalyát gon-
 dolni, melly a' gyermekeken annyira ural-
 kodjon, és a' mellyben több gyermekek el-
 haljanak, mint a' himlő. Ama' nagy em-
 lékezetű és tudományú *Süßmilch*, * vilá-
 go-

* *Lásd.* Die göttliche Ordnung in den Veränderungen
 des menschlichen Geschlechts. 2ter Theil. Berlin.
 1775. von Joh. Peter Süßmilch.

golán meg-mutatta, hogy minden 100 halottak között 80. találtatik, a' ki himlőben holt-meg; és így az emberi Nemzetnek 12-dik része himlőben hal-meg. De koránt se volna a' himlő olly igen pusztító, ha a' himlőző gyermekekkel jobban bánánk. Ész-tendőenként sokan el-vesznek a' himlőben tsupán tsak azért, hogy a' régi veszedelmes vélekedéseket, mellyek a' himlőzőkkel való bánás körül közönségesek, el-hagyni nem akarják az emberek. — Minthogy pedig fok helyeken most is uralkodik a' himlő, nem lészen talán kelletlen, a' *himlőző gyermekekkel való bánást, a' leg-jobb Orvosoknak javallások szerint, röviden elő - adni.*

Mihelyt valaki meg-himlőődik, azonnal segítségére kell lenni annak. A' három első napok, leg - szorosabb vigyázást és segítséget kívánnak; és ha ezen időben nem gondolunk a' beteggel, el-múlhatatlan veszedelmek következnek. — Hogy ha a' gyermek himlőzni kezd, nem kell mindjárt ágyba fektetni; hanem hadd maradjon 's járjon fenn egy téres lágy meleg házban. Éjtiszakára se kell igen meleg ágyba fektetni őtet. Leg-jobb lenne eggy madratsz ágynak, mellyet úgy kell helyhezteni, hogy a' falhoz ne érjen, se a' világosság a' beteg szemébe ne szolgáljon. A' beteg szobájában naponként gyakrabban is friss levegőt kell bo-

botsátani. Hogy ha egy háznál több gyermekek himlöznek, kettőnél több egy szobába ne botsáttassék, mivel már ezeknek ki-gőzölgései is nagyon meg-poshafztják a benn lévő levegőt, 's bé-töltik azt ártalmas szagokkal. — A' himlősnek igen keveset kell enni adni. Minden kemény eledelk veszedelmek; kivált míg a' hideglelésé tart. A' böjtölés, betű szerint való értelemben, annyit segít, mint akármelly orvosság. De ugyan csak enni is lehet adni, egy kevés árpa-káfát, vagy főtt tserefznyét, főtt gyümöltsöt, és zöldséget. Ellenben a' hús, és hús leves, minden hevítő eledelkekkel együtt, igen ártalmasok.

A' himlözőnek gyakran inni kell adni, kivált míg a' himlő ki nem adja magát; 's nem is kell arra vigyázni, míg maga kér inni, mert gyakran nem is érzi a' szomjúságot, leg-inkább ha nyavalya-törés ütkezik hozzá, melly gyakran meg-esik, de nem veszedelmes; vagy ha a' torkában himlő van, nem igen óhajt italt, annak le-nyelése' alkalmatlansága miatt. Kívánfaga, főt akarhatja ellen is, gyakran inni kell tehát adni, valahányszor ébren van. Leg-jobb ital az édes tej, ha felényi vízzel elegyítetik. A' főtt árpa leve is igen jó, ha egy kevés méz elegyítetik közzibe. Hogy ha a' himlős egészséges korában erős természettel, és jó emész-

emész-

emészttő gyomorral bírt, favót is lehet itatni véle. Ha a' hideg-lelés, vagy a' nyavalya törés erősen fogja a' beteget, fel kell venni őtet az ágyból, és friss levegőre vinni; mert nem hogy vissza verődne azon a' himlő, főt inkább fokot elveszt mérges részeiből, és meg-enyhül a' beteg a' friss levegőn.

A' himlőzőnek gyakran lágy meleg kristályt kell adni, mellyet úgy lehet készíteni, hogy árpalévbemézest és falétromot kell elegyíteni. Ha a' hideg-lelés ezen Orvosság után se térül; gyakrabban meg kell újítani a' kristályeket, e' mellett pedig 10. grán falétromot szint' annyi nád-mézzel meg-elegyítve bé-adni a' betegnek. — Ha felette mégyen a' hafa, a' falétrom helyett szint' annyi Szálmiákat kelletik nád-mézzel elegyítve be-adni néki.

Mind ezek mellett a' beteget tsak gyengén kell bé-fedni, 's a' szobát mellyben fekszik, frissen tartani.

Felette veszedelmes, pedig igen közönséges az a' vélekedés, mintha a' himlő mérges eveségét, minél előbb le kellene tisztítani a' testnek felső részéről; 's a' végre fokban, a' himlős gyermekekkel hevítő Orvosságokat 's italokat, bort, égett bort, és más ilyeneket itatnak, a' szobát mellyben a' himlős fekszik felette bé-fűttik, és a' beteget igen melegen bé-fedik, holott ezek a'

hi-

hideg-lelést meg-erősítik, és a' betegnek állapotját veszedelmesebbé téstik.

A' himlős igen keveset aludjék; mivel az álom, kivált míg a' himlő jól ki nem adta magát, igen ártalmas. — Hogy ha a' himlős gyermek' képe, vagy nyaka nagyon meg-dagadott, 's azt akarjuk, hogy a' gyermek igen himlős ne legyen, tehát jó létszen:

1. A' himlőket tövel gyakran fel-szúrni, és azoknak evelségét langyos vízzel le-törteni,

2. A' lábait melegen bé-borogatni, és

3. Arra vigyázni, hogy a' beteg maga el ne vakarja a' himlőket.

Ha pedig mind ezek elégfégefek nem vólnának; a' lába ikrájára ilyen kötést kell készíteni: Végy 6. lót lisztet, 6. lót mustár mag port, ezeket elegyítsd-meg jó etzettel, és az abból készített kovászt kösd lába-ikrá-jára.

Ha a' szemei bé-dagadtak, , édes tég közzé elegyített meleg vízzel gyakran fel-kell áztatni azokat. De jó formán elejét lehet venni ennek úgy, ha egy kevés kán-fort egy kisdud ruhába kötvén, a' szemei elébe függeszted azt. — Ha a' beteg tsuklani kezd, főzz zsallyát vízben, és elegyíts közzibe egy kevés mézet 's etzetet, 's azzal gargarizálja torkát, lágy melegen.

Ha

A' midőn már el-száradnak a' himlők; ki kell tisztítani a' beteget egy kevés gyenge laxatívával.

Hogy ha a' himlős gyermekekkel ezen rövid és együgyű mód szerint bánunk, melly a' leg-nagyobb Orvosoknak javallások, az a' valófágos örömünk és gyönyörűségünk léfzen, hogy ezen nehéz nyavalyában megtartván őket, az Istennek fegedelmé mellett, friss egézfégre 's épfégre segíthetjük azokat.

Felentés.

Minek előtte mi ezen Mindenés Gyűjteménynek szerzőji, az első árkusban fel tett ígéretünket tellyefíthetnénk; addig is az előre fizető Érdemes Olvasóinknak mostani számokhoz-képest, húsz Ts. Aranyakat teszünk-fel az 1791-dik Esztendőre jutalmúl annak az érdemes Írónak, a' ki született nyelvünkön Hazánk Historiájának valamelly tzikelyéből, egy olyan Szomorú-Játékot fog készíteni, mellyben a' Szomorú-Játéknak minden régúláji fel-találtafsanak, 's a' melly olly velős és hathatós ékesen szolláfsal legyen ki-dolgozva, hogy az idegen nyelvekre lejendő fordításában semmi szépségét el ne veszítse; Ha ez a' Németre fordítatandó Szomorú-Játék a' Bétsi Teátrumon tápfo-
lá-

lásokkal jádztatatik, a' léfszen annak belfő érdemének egykik próba-köve. — Ezen kívül jelentjük aztis, hogy valamint eddig, úgy ezután is igyekezünk ezen Gyűjteményünkben mindeneknek ízléseknek éleget tenni. — A' kik ezen köz-hafzonra, 's Litteráturánk' gyarapodására törekedő szándékunkat munkáfan előmozdítani kívánván, Gyűjteményünket járadni akarják; méltóztassanak az 5. Rh. forintokat Karátsonig meg-küldeni. Azok pedig, a' kik még ezen folyó fél esztendőre is tartoznak, kérettetnek nem külömben annak megküldésére.

Minthogy mi a' Felsőleges Királyi kintstárnak minden Gyűjteménytől egész esztendőre fizetünk, 's az igazság úgy kívánja, hogy a' melly pénznek tsak némelly része a' mienk, más pedig a' Királyi kintstaré, az szint-úgy ingyen hozattassék hozzánk, valamint hogy ingyen küldődnek Leveleink: azért is az érdemes olvasó Urak mindenütt bátorfággal, 's fizetés nélkül küldhetik hozzánk az 5. Rforintokat, akár B. Tzedulában, akár pénzü, tsak méltóztassanak így útasítani Leveleiket: *An das K. K. Postamt, 5. Gulden Pränumerationsgeld, für die Postamts Litteratur Zeitung, Mindenes Gyűjtemény, a Comorn.* — — — —

T. Aba Új Vármegyéből írják, hogy ott már egykik érdemes Hazafi Millót munkába vette. —